

Θέμα της διδακτικής πρότασης

Η εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής κεραμικής τέχνης

Τάξη: Α Γυμνασίου

Στοχοθεσία

Επιδιώκεται οι μαθητές/τριες να προσδιορίσουν τα κυριότερα στοιχεία εξέλιξης της κεραμικής τέχνης στον ελλαδικό χώρο από τη νεολιθική εποχή μέχρι τα τέλη της κλασσικής εποχής.

Διδακτική πορεία

Οι μαθητές/τριες, παράλληλα με τη διδασκαλία αντίστοιχων ενοτήτων του βιβλίου τους, σχετικών με την τέχνη, μελετούν ένα πίνακα με εικόνες αγγείων διαφόρων περιόδων και κείμενα αναφερόμενα στα χαρακτηριστικά της κεραμικής τέχνης κατά τη νεολιθική εποχή, κατά την εποχή της ακμής της εποχής του Χαλκού, κατά την αρχαϊκή και την κλασσική εποχή. Στη συνέχεια, στην τάξη ή στο σπίτι τους ασχολούνται με τις δραστηριότητες που αναφέρονται παρακάτω.

Δραστηριότητες

1^η Δραστηριότητα:

Σας δίνονται ένας πίνακας με εικόνες αγγείων και διάφορα πληροφοριακά στοιχεία, καθώς και κείμενα για την εξέλιξη της κεραμικής τέχνης στον ελλαδικό χώρο. Αφού τα συμβουλευτείτε, συμπληρώστε κάτω από κάθε κείμενο τα κατηγορήματα κάθε κεντρικής έννοιας, τα οποία θα αντλήσετε αντίστοιχα από το καθένα.

Η εξέλιξη της κεραμικής τέχνης στον ελλαδικό χώρο

Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζονται μερικά χαρακτηριστικά δείγματα αγγείων από τους πολιτισμούς και τις τέχνες που άνθισαν στον ελλαδικό χώρο από τη Νεολιθική μέχρι την Κλασσική εποχή. Η κεραμική τέχνη έφτασε στο απόγειό της στην Αττική κατά τη διάρκεια του 5^{ου} και 4^{ου} π.Χ. αιώνα.

	1. Νεολιθικός πολιτισμός 5000 – 3000 π.Χ.	Νεολιθικός χειροποίητος αμφορέας από τον προϊστορικό οικισμό στο Καστρί Θάσου Αρχαιολογικό Μουσείο Θάσου
---	--	--

	<p>2. Κυκλαδικός πολιτισμός 2800 – 2000 π.Χ.</p>	<p>Μαστοπρόχους από το Μεγαλοχώρι Θήρας Πρώιμη Υστεροκυκλαδική Ι περίοδος (αρχές 17ου αιώνα π.Χ.). Μουσείο Προϊστορικής Θήρας</p>
	<p>3. Μινωικός πολιτισμός 2500 – 1100 π.Χ.</p>	<p>Μινωικό αγγείο με διακόσμηση εμπνευσμένη από τον θαλάσσιο κόσμο (Αγία Ειρήνη Κέας 16ος - 15ος αιώνας π.Χ.). Αρχαιολογικό Μουσείο Κέας</p>
	<p>4. Μυκηναϊκός πολιτισμός 1600 – 1100 π.Χ.</p>	<p>Μεγάλος μυκηναϊκός κρατήρας με παράσταση πολεμιστών σε άρμα, που χρονολογείται γύρω στα 1200 π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Κορίνθου</p>
	<p>5. Γεωμετρική εποχή 1000 – 700 π.Χ.</p>	<p>Τεφροδόχος αμφορέας της πρώιμης γεωμετρικής εποχής. Χρονολογείται μεταξύ 860-840 π.Χ. Μουσείο Κεραμεικού</p>
	<p>6. Κορινθιακή τέχνη 7^{ος} αιώνας π.Χ.</p>	<p>Κορινθιακός αμφορέας με πώμα Φέρει παράσταση αντωπών πετεινών. Στο κέντρο, διπλό ανθέμιο. Γύρω στο 600 π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Κορίνθου</p>

	<p>7. Αττική τέχνη Μελανόμορφος ρυθμός 6^{ος} αιώνας π.Χ.</p>	<p>Μελανόμορφος αττικός αμφορέας Παριστάνονται η Αθηνά και ο Ηρακλής σε τέθριππο και πίσω τους, σε δεύτερο επίπεδο, ο Απόλλων κιθαρωδός και η Άρτεμις. Από το αρχαϊκό νεκροταφείο της Αρχαίας Θήρας. Β΄ μισό του 6ου αιώνα π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Θήρας</p>
	<p>8. Αττική τέχνη Ερυθρόμορφος ρυθμός 5^{ος} – 4^{ος} αιώνας π.Χ.</p>	<p>Αττική ερυθρόμορφη πελίκη Ο Ηρακλής εξοντώνει τους υπηρέτες του βασιλιά Βούσιρη στην Αίγυπτο. Έργο του "ζωγράφου του Πανός". Από τις Θεσπιές γύρω στο 470 π.Χ. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο</p>

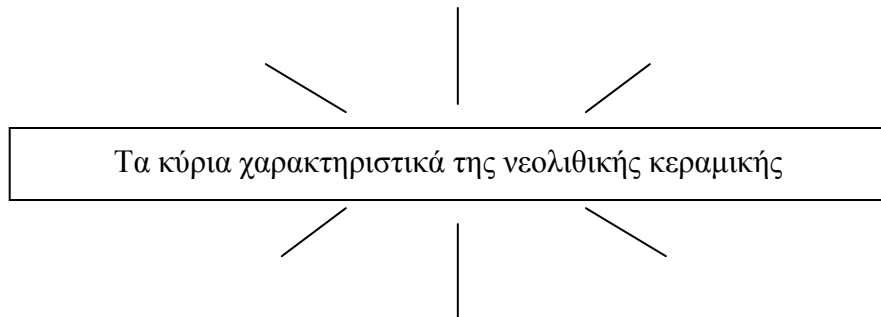
Κείμενο1: Νεολιθική κεραμική

Η εμφάνιση της κεραμικής τέχνης χρονολογείται στις αρχές της Νεολιθικής εποχής. Σταδιακά, κατά τη διάρκεια αυτής της εποχής επιτυγχάνεται η παραγωγή μιας μεγάλης ποικιλίας αγγείων και τεχνοτροπιών (γραπτά αγγεία, εγχάρακτη διακόσμηση, λεπτά στιλβωμένα αγγεία κ.ά.)

Μετά την επεξεργασία του πηλού (θρυμματισμός, κοσκίνισμα, πρόσμειξη με πλαστικές ύλες, όπως είναι η άμμος, ο χαλαζίας, ο σχιστόλιθος, ο ασβεστίτης) γινόταν η μορφοποίησή του με τα χέρια, χωρίς κεραμικό τροχό. Διαμορφωνόταν ο κορμός του αγγείου και σε αυτόν προσθέτονταν οι λαβές, η βάση και τα άλλα τμήματα. Στη συνέχεια, η επιφάνεια ξυνόταν και καλυπτόταν με επίχρισμα, ένα λεπτότερο στρώμα πηλού. Συχνά η επιφάνεια στιλβωνόταν με τη βοήθεια ενός λείου αντικειμένου (βότσαλο), έτσι ώστε να καλύπτονται οι πόροι του αγγείου για να διαμορφωθεί μία λεία επιφάνεια. Τα καλύτερης ποιότητας αγγεία διακοσμούσαν με φυσικές βαφές από λεπτούς πηλούς, εμπλουτισμένες είτε με οξειδία του σιδήρου (χρώματα ερυθρά έως καστανά/μαύρα) είτε με μαγγάνιο (μαύρο). Στην τελική φάση παραγωγής το αγγείο ψηνόταν.

Κατά τη νεότερη Νεολιθική περίοδο δημιουργήθηκαν περισσότερες ποικιλίες αγγείων με ευδιάκριτες λειτουργίες: τα χονδροειδή αγγεία είχαν κυρίως χρηστική λειτουργία, αφού χρησίμευαν ως σκεύη τοποθέτησης και αποθήκευσης της τροφής - υγρής και

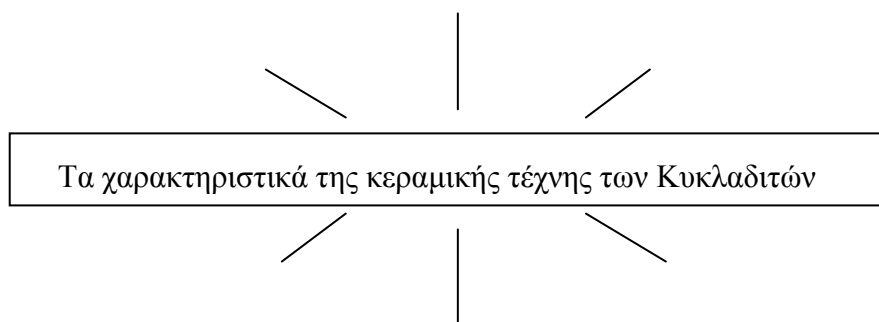
στερεής - ενώ τα λεπτότεχνα αγγεία, με την πλούσια διακόσμηση και την ποικιλία των χρωμάτων είχαν υψηλή ανταλλακτική αξία στα δίκτυα ανταλλαγών της εποχής.

Κείμενο 2: Η κεραμική του κυκλαδικού πολιτισμού

Η κεραμική παραγωγή του κυκλαδικού πολιτισμού χαρακτηρίζεται από πρωτοτυπία και μεγάλη ποικιλία σχημάτων και διακοσμήσεων, που δείχνουν τις οικονομικές και κοινωνικές απαιτήσεις των νησιωτικών κοινωνιών, αλλά και τις επιδράσεις κατά περιόδους από την κεραμική της Μικράς Ασίας (Πρώιμη), της μινωικής Κρήτης (Μέση) και της μυκηναϊκής ηπειρωτικής Ελλάδας (Υστερη Χαλκοκρατία). Σημαντικό σταθμό στην αγγειοπλαστική των Κυκλάδων αποτελεί η χρήση του κεραμικού τροχού, που σημειώνεται στα μέσα περίπου της 3ης χιλιετίας.

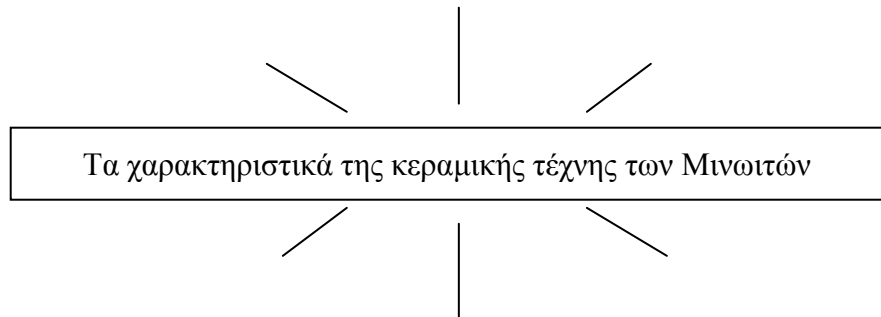
Ιδιαίτερη σημασία για την κεραμική τέχνη του προϊστορικού Αιγαίου έχει η γραπτή διακόσμηση των κεραμικών αγγείων, η οποία αναπτύσσεται χρωματικά και θεματικά (απόδοση ζωικού και φυτικού κόσμου) κατά τη Μεσοκυκλαδική και κορυφώνεται κατά την Υστεροκυκλαδική Ι περίοδο.

Κείμενο 3: Η κεραμική του μινωικού πολιτισμού

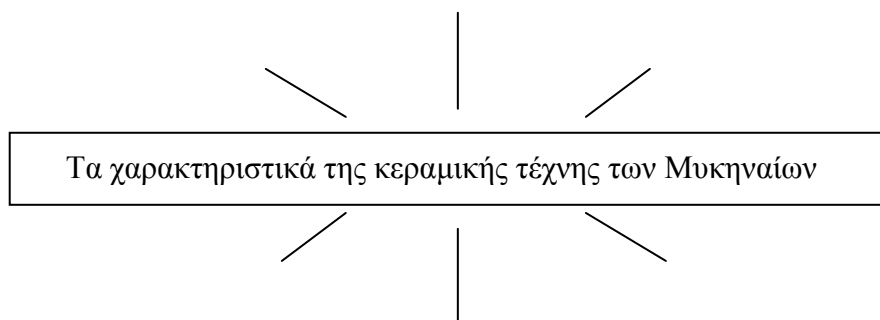
Από την Πρωτομινωική εποχή άρχισαν να εμφανίζονται πολλά εργαστήρια σε διάφορες περιοχές της Κρήτης, που δημιούργησαν κεραμικούς ρυθμούς με έντονα τοπικά χαρακτηριστικά. Η κεραμική παραγωγή εξελίχθηκε σε υψηλή τέχνη κατά Μεσομινωική εποχή, όταν ιδρύθηκαν και τα πρώτα μινωικά ανάκτορα. Τα έργα των μινωικών κεραμικών εργαστηρίων έγιναν περιζήτητα σε όλο το χώρο του Αιγαίου και την Αίγυπτο. Τα διακοσμητικά μοτίβα των αγγείων εμπνέονταν από τη φύση. Κατά την Υστερομινωική εποχή δημιουργήθηκε ο ανακτορικός ρυθμός, ο οποίος επηρέασε

πολύ την κεραμική των Μυκηναίων. Τα διακοσμητικά θέματα των αγγείων της Υστερομινωικής περιόδου (1550-1050 π.Χ.) ήταν περίπλοκα σχεδιασμένα και εμπνέονταν και αυτά από τη φύση. Διακρίθηκαν δύο κύριοι ρυθμοί, ο βασικός και ο ανακτορικός, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά στα ανακτορικά εργαστήρια. Οι επιμέρους ρυθμοί της ανακτορικής κεραμικής είναι ο θαλάσσιος, ο φυτικός, ο αφηρημένος ή γεωμετρικός και ο εναλλασσόμενος, στον οποίο συνδυάζονταν στοιχεία από τους άλλους τρεις.

Κείμενο 4: Η κεραμική του μυκηναϊκού πολιτισμού

Κατά την Υστεροελλαδική I περίοδο η κεραμική παραγωγή άρχισε να εμπλουτίζεται από στοιχεία της κεραμικής των Κυκλάδων και της Κρήτης. Στην Υστεροελλαδική II περίοδο οι επιδράσεις από την Κρήτη είναι πιο έντονες, αλλά παράλληλα οι Μυκηναίοι άρχισαν να φτιάχνουν και πρωτότυπες δημιουργίες. Κατά την Υστεροελλαδική III περίοδο η κεραμική αφομοίωσε τις ξένες επιδράσεις. Η ελεύθερη ζωγραφική σύνθεση υποχώρησε και στα αγγεία εμφανίστηκαν συνθέσεις συμμετρικές. Η ποιότητα των αγγείων βελτιώθηκε και η παραγωγή τους έγινε πιο μαζική. Οι διακοσμήσεις των αγγείων επηρεάστηκαν αρκετά από τη θεματογραφία των τοιχογραφιών. Εμφανίζονται για πρώτη φορά απεικονίσεις ζώων, πουλιών και ανθρώπινων μορφών ή ακόμη και εικονιστικές σκηνές διηγηματικού χαρακτήρα. Κατά τον 11^ο αιώνα π.Χ., εποχή του τέλους του μυκηναϊκού κόσμου, τα αγγεία κατασκευάζονταν με άτεχνο τρόπο και η διακόσμησή τους ήταν απλούστερη.

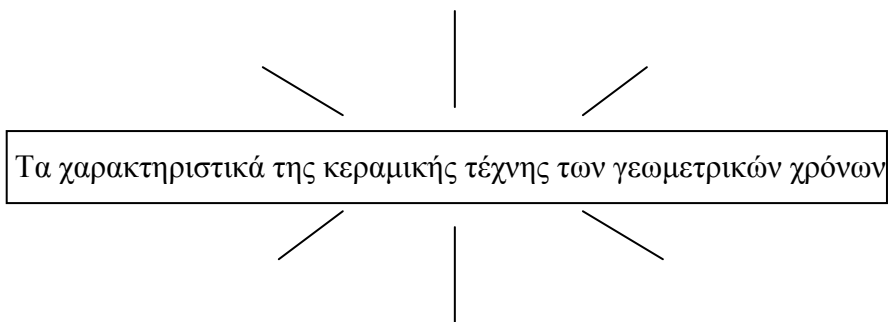
Κείμενο 5: Η κεραμική κατά τη γεωμετρική εποχή

Από τα μισά του 11ου αιώνα και μέχρι το τέλος του 10ου αναπτύχθηκε, κυρίως στην Αττική, μία καινούργια τεχνοτροπία κεραμικής, που ονομάζεται πρωτογεωμετρική. Από το 900 ως το 700 περίπου π.Χ. η κεραμική αυτή εξελίχθηκε σχετικά αργά και άνθισε η καθαρά γεωμετρική τεχνοτροπία. Οι τρεις κυριότερες φάσεις της (πρώιμη, μέση και ύστερη) διακρίνονται και πάλι κυρίως στην Αττική.

Από το β' μισό του 8^{ου} αιώνα π.Χ., ο γεωμετρικός ρυθμός εξαπλώθηκε στη Δύση χάρη στην εμπορική και αποικιακή δραστηριότητα της Κορίνθου και της Εύβοιας.

Οι καινοτομίες του γεωμετρικού ρυθμού περιλαμβάνουν τη χρήση του πολλαπλού πινέλου και του διαβήτη και την επαναφορά της εικονιστικής διακόσμησης. Η διακόσμηση όμως είναι αυστηρά σχηματοποιημένη και αφαιρετική. Τα θέματα μάλλον αντανakλούν τις αλλαγές στις κοινωνικές πρακτικές. Για παράδειγμα, στην Αθήνα οι ταφικές σκηνές στα υπερμεγέθη επιτύμβια αγγεία έχουν συνδεθεί από τους ειδικούς με την πρακτική της καύσης των νεκρών. Οι άνδρες με άλογα και άρματα φανερώνουν την άνθιση μίας «πολεμικής» αριστοκρατίας. Τέλος, η υιοθέτηση ανατολικών μοτίβων συμπίπτει με τις αυξανόμενες εμπορικές δραστηριότητες μεταξύ των Ελλήνων και των κατοίκων της ανατολικής Μεσογείου.

Στο γεωμετρικό ρυθμό τα αγγεία κοσμούνται με γεωμετρικά σχήματα. Οι άνθρωποι παριστάνονται με το στήθος σε σχήμα τριγώνου και τα χέρια λυγισμένα σε οξεία γωνία. Οι διακοσμήσεις είναι γωνιώδεις χωρίς καμπύλες (μαιάνδροι). Τα λαμπρότερα γεωμετρικά αγγεία είναι οι μεγάλοι αμφορείς του Διτύλου. Είναι επιτύμβια αγγεία που βρέθηκαν στο νεκροταφείο του Διτύλου στον Κεραμεικό, το νεκροταφείο της Αθήνας. Κοσμούνται με γεωμετρικά σχήματα, ιδίως μαιάνδρους και στο μέσο με παράσταση κηδείας. Ο νεκρός είναι ξαπλωμένος στο νεκρικό κρεβάτι και γύρω του βρίσκονται σειρές γυναικών που θρηνούν, ή βρίσκεται πάνω σε ένα άρμα το οποίο οδηγούν άλογα και το συνοδεύουν θρηνώντας άνδρες και γυναίκες. Τα γεωμετρικά αγγεία, ιδίως του Διτύλου, είναι θαυμάσια διακοσμημένα. Δεν δείχνουν μόνο λαμπρή αγγειοπλαστική ικανότητα, αλλά και θαυμαστή προσαρμογή της διακόσμησης στο σχήμα του αγγείου.

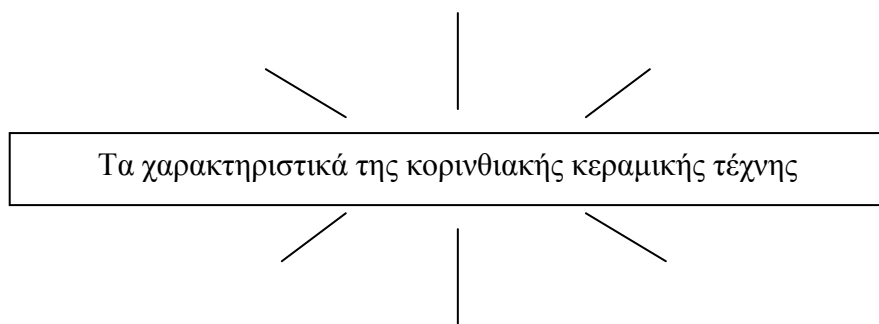
Κείμενο 6: Η κορινθιακή κεραμική

Τα κορινθιακά αγγεία ήταν τα πιο διαδεδομένα αγγεία κατά τον 7^ο αιώνα π.Χ. Η εξέλιξη των γεωμετρικών προτύπων σε ανατολίζοντα έγινε πολύ νωρίς στην Κόρινθο, γιατί η πόλη αυτή είχε αναπτύξει μεγάλη εμπορική δραστηριότητα στη Μεσόγειο. Η τεχνική που επέτρεψε τη διακόσμηση των αγγείων ήταν μια εφεύρεση των κορινθίων

αγγειογράφων και ονομάστηκε μελανόμορφη τεχνική. Κατά αυτή την τεχνική η μορφή σχεδιαζόταν σαν σκιαγραφία, αλλά πριν από το ψήσιμο του αγγείου οι λεπτομέρειες χαράσσονταν με ένα αιχμηρό εργαλείο αφαιρώντας ταυτόχρονα μία λεπτή λουρίδα βερνικιού. Η παραγωγή κορινθιακών αγγείων χωρίζεται σε δύο μεγάλες περιόδους με αρκετές υποκατηγορίες. Η κάθε περίοδος διήρκεσε περίπου έναν αιώνα: η πρωτοκορινθιακή από το 720 έως το 625 π.Χ. και η κορινθιακή από το 625 μέχρι το 535 π.Χ.

Κατά την πρωτοκορινθιακή περίοδο αρχικά τα αγγεία διακοσμούσαν με ζώα και φυτά – πραγματικά ή φανταστικά. Ακολούθως, τα φυτικά μοτίβα και τα ζώα υποχώρησαν σε δευτερεύουσες ζώνες και η κύρια επιφάνεια του αγγείου διακοσμούσαν με αφηγηματικές σκηνές. Στην επόμενη φάση οι μορφές απόκτησαν φυσικές αναλογίες και δόθηκε η αίσθηση του βάθους. Στην τελευταία φάση αυτής της περιόδου οι μορφές αποδίδονται φυσιοκρατικά, ενώ απουσιάζουν τελείως τα διακοσμητικά μοτίβα.

Κατά την κορινθιακή περίοδο συνεχίστηκαν αρκετά από τα στοιχεία της πρωτοκορινθιακής, αλλά με τρόπο σχηματοποιημένο και άψυχο. Οι αφηγηματικές σκηνές άρχισαν να απλουστεύονται. Τα σώματα των ζώων άρχισαν να επιμηκύνονται για να γεμίζουν τις ζώνες (ζωφόρους) των αγγείων. Στα τέλη της περιόδου οι κορίνθιοι κεραμείς άρχισαν να μιμούνται τους Αθηναίους. Συγκεκριμένα, μιμήθηκαν το σχήμα του αμφορέα και τη διακόσμηση σε «μετόπες». Μερικοί πρόσθεσαν στις παραστάσεις λευκό και κόκκινο χρώμα. Μετά το 535 π.Χ. η παραγωγή αγγείων ήταν μικρού μεγέθους και προορίζονταν για τοπική κυρίως κατανάλωση.

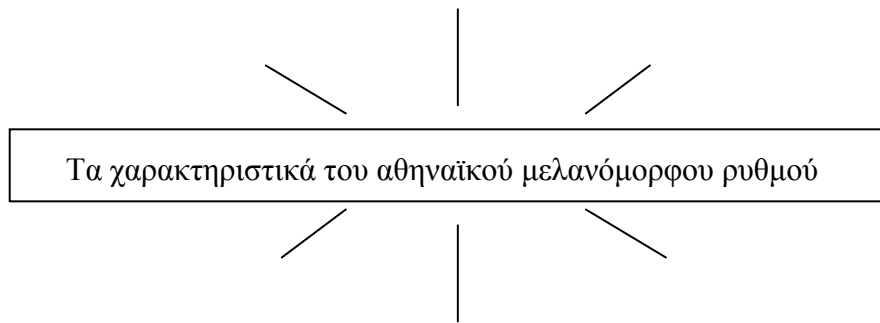

Κείμενο 7: Η αθηναϊκή κεραμική – Μελανόμορφος & ερυθρόμορφος ρυθμός

Μελανόμορφος ρυθμός

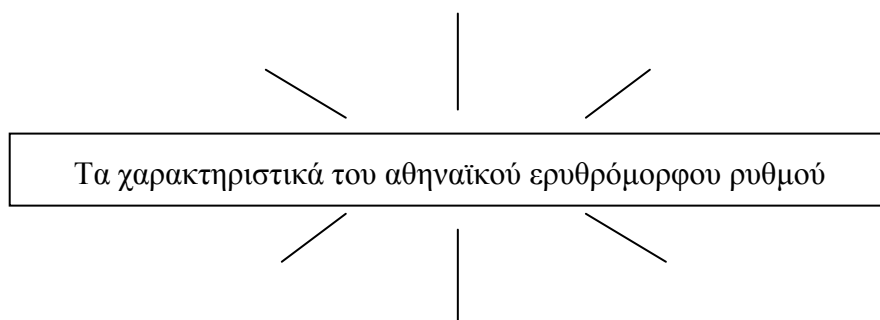
Κατά τη μελανόμορφη τεχνική όλες οι μορφές πάνω στα αγγεία είναι ζωγραφισμένες με μέλαν (μαύρο) χρώμα. Η τεχνική αυτού του ρυθμού, ο οποίος άρχισε να ακμάζει από την αρχή του 6^{ου} αιώνα, είναι απλούστατη: μόλις το αγγείο λάμβανε το σχήμα του ζωγραφιζόταν πάνω στην επιφάνειά του με μαύρο βερνίκι οι παραστάσεις, των οποίων οι λεπτομέρειες χαράσσονταν με ένα λεπτό εργαλείο. Για να διακρίνονται οι άνδρες από τις γυναίκες, στα γυμνά μέρη των τελευταίων (πρόσωπα, χέρια, πόδια) έμπαινε λευκό χρώμα. Επειδή τα εναλλασσόμενα χρώματα ήταν λίγα, οι τεχνίτες επιδίωκαν την πολυχρωμία με τη χρήση ιώδους ή πορφυρού χρώματος για να δηλωθούν λεπτομέρειες των ενδυμάτων κ.ά., λ.χ. των ταινιών του κεφαλιού, της χαιτίης

των αλόγων, των πτυχών των ιματίων. Τα κέντρα κατασκευής και εξαγωγής μελανόμορφων αγγείων ήταν πολλά, ιδίως η Κόρινθος, η Ιωνία, η Αθήνα, η Χαλκίδα, η Βοιωτία και η Σπάρτη. Γρήγορα όμως η Αθήνα υποσκέλισε όλα τα άλλα κέντρα και συγκέντρωσε την κατασκευή τους. Στα τέλη του 6^{ου} αιώνα ο ρυθμός αυτός άρχισε να αντικαθίσταται από τον ερυθρόμορφο. Εξακολούθησε όμως για ιερατικούς λόγους να ζει στους παναθηναϊκούς αμφορείς μέχρι και τον 4^ο αιώνα.

Ερυθρόμορφος ρυθμός

Στα μέσα του 6^{ου} αιώνα ο μελανόμορφος ρυθμός των αγγείων αρχίζει να υποχωρεί για να δώσει τη θέση του στον ερυθρόμορφο. Ενώ στα μελανόμορφα αγγεία οι μορφές είναι ζωγραφισμένες πάνω στο ερυθρό βάθος του πηλού, στον ερυθρόμορφο σχεδιάζεται το περίγραμμα της μορφής και το υπόλοιπο μέρος του αγγείου γεμίζει με μαύρο στιλπνό βερνίκι. Οι λεπτομέρειες ενώ στο μελανόμορφο ρυθμό χαράζονται με αιχμηρό εργαλείο, στον ερυθρόμορφο ρυθμό σχεδιάζονται με χρωστήρα. Τα γυμνά μέρη των γυναικών δεν γεμίζουν πια με λευκό χρώμα για να ξεχωρίζουν από αυτά των ανδρών, αλλά αφήνονται με το χρώμα του πηλού. Παράλληλα το αραίωμα του βερνικιού (λιγότερο ή περισσότερο) επέτρεπε τη δημιουργία επίπεδων, καστανών ή μελίχρωμων, γραμμών. Κατά πάσα πιθανότητα η τεχνική αυτή ήρθε από τη Μ. Ασία. Οι πιο παλιοί αγγειοπλάστες των ερυθρόμορφων κάνουν χρήση και των δύο ρυθμών. Με τον καιρό όμως επικρατεί ο ερυθρόμορφος και μόνο οι κατώτεροι ζωγράφοι χρησιμοποιούν τον παλιό τρόπο. Η ακμή των ερυθρόμορφων αγγείων συμπίπτει με την πρώτη τους φάση, το λεγόμενο αυστηρό ρυθμό (530 - 470), οπότε η λεπτότητα της εργασίας έφτασε σε θαυμαστό βαθμό. Γύρω στο 460 εμφανίζονται τα Πολυγνώτεια αγγεία, κατά μίμηση των πινάκων του ζωγράφου Πολυγνώτου. Από το 450 - 430 τα αγγεία του ελεύθερου ρυθμού και από το 430 - 390 τα αγγεία του ωραίου ή «στολισμένου» ρυθμού.

2^η Δραστηριότητα:

Σημειώστε κάτω από κάθε αγγείο σε ποια περίοδο νομίζετε ότι ανήκει.

